

© Meneer Heirman

GISTEREN · ⌚ 8 MIN

'Reddingsplan' ouderenzorg blijkt monsterbezuiniging en komt de maatschappij duur te staan

EELKE VAN ARK

JOLIEN DE VRIES

Minister Fleur Agema en staatssecretaris Vicky Maeijer van VWS onderhandelen over een mega-bezuiniging op de verpleeghuizen. Die is een erfenis van het vorige kabinet, dat de besparing verhulde in een 'reddingsplan' voor de ouderenzorg. De bezuiniging pakt volgens experts duur uit en heeft bovendien enorme gevolgen voor de samenleving. 'Een doemscenario.'

BELUISTER DIT ARTIKEL

‘Ik heb haast,’ zei minister 🗣️ Conny Helder (VVD) voor een verwachtingsvol publiek in het Utrechtse zorgcentrum Hof van Batenstein. Daar was die maandagmorgen in juli 2022 de top van de Nederlandse zorgsector verzameld. De minister voor Langdurige Zorg en Sport zou een plan presenteren om de ouderenzorg van de ondergang te redden. ‘We moeten nu in actie komen, om te voorkomen dat de ouderenzorg verder verschaalt,’ zei Helder.

Iedereen in de zaal begreep die urgentie. De vertegenwoordigers van ouderenbonden, beroepsverenigingen en zorgorganisaties zagen elke dag dat verandering noodzakelijk is. De ouderenzorg liep nu al vast, en het groeiende personeelstekort zou door de vergrijzing de komende jaren tot alarmerende proporties stijgen.

‘Meer eigen verantwoordelijkheid, meer samen en een vleugje digitaal’

Toch had de minister een positief verhaal. Mensen willen graag thuis blijven wonen, benadrukte ze, en daarin lag volgens haar de oplossing. Onder het motto ‘zelf als het kan, thuis als het kan en digitaal als het kan,’ presenteerde Helder de norm voor de nieuwe generatie senioren. Een groep die volgens haar niet wil dat zorg ‘hun leven dicteert’, maar die ‘in hun vertrouwde omgeving’ vitaal oud wil worden.

Het programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen – kortweg **WOZO** – zou dat mogelijk maken.

‘Meer eigen verantwoordelijkheid, meer samen en een vleugje digitaal,’ zo vat Leo Bisschops van de vereniging Senioren Brabant Zeeland de doelen samen. ‘We zijn daar als samenwerkingspartner van het WOZO met veel enthousiasme aan begonnen.’

Tientallen organisaties haakten aan om – soms met subsidie – de vijf ‘actielijnen’ uit het programma te realiseren. Het doel: de zorg naar huis

verplaatsen, onder andere door zelfredzaamheid onder ouderen te bevorderen en meer seniorenwoningen te bouwen. 'Je kon er eigenlijk niet tegen zijn,' zegt Jan Smelik, directeur van Nederland Zorgt Voor Elkaar, het landelijke netwerk van bewonersinitiatieven in welzijn, wonen en zorg.

© MENEER HEIRMAN

Maar het WOZO-programma blijkt een paard van Troje te zijn. Het plan bevat een keiharde bezuiniging: terwijl de behoefte aan verpleeghuisplekken door de vergrijzing sterk toeneemt, komen er geen nieuwe plaatsen meer bij. Verstopt in een bijlage van het WOZO – de financiële paragraaf – staat dat dit uiteindelijk een besparing van 1,2 miljard euro per jaar zal opleveren.

'Langer thuis wonen' is een eufemisme voor een verschaald zorgpakket, waarin het relatief dure verblijf in een instelling voor veel ouderen niet langer wordt gefinancierd. Zij zullen vaker en langer op thuiszorg moeten leunen, of naar door henzelf betaalde woonzorgcomplexen moeten verhuizen.

‘Tienduizenden ouderen die nu nog recht op een verpleeghuisplek hebben, worden daarvan in de nabije toekomst uitgesloten’

Om deze omslag mogelijk te maken, wil de overheid aan het recht op verpleeghuiszorg tornen: tienduizenden ouderen die daar nu nog recht op zouden hebben, worden daarvan in de nabije toekomst uitgesloten. Het ministerie gaat uit van 90 duizend mensen in 2052. Deze bezuinigingsoperatie – die al in 2022 is vastgelegd – vormt de basis voor het hoofdlijnenakkoord ouderenzorg van het nieuwe kabinet. Minister Fleur Agema en staatssecretaris Vicky Maeijer (beiden PVV) zullen dat binnenkort presenteren.

De gevolgen van de geplande bezuiniging zijn alleen uiterst onzeker. Het is zelfs mogelijk dat de groeistop op het aantal verpleeghuisplaatsen voor de maatschappij duurder zal uitpakken.

VWS rekt zich rijk

Ouderen die thuis wonen zijn voor de overheid goedkoper, want zij betalen hun woonlasten zelf, redeneert VWS. Wonen ze in een verpleeghuis, dan draait de overheid voor die kosten op. Zodoende denkt VWS op termijn 1,2 miljard euro te besparen door meer ouderen thuis te laten verzorgen.

Maar dat is te kort door de bocht, zeggen deskundigen aan wie Follow the Money de onderliggende berekening van VWS voorlegde. Wanneer ouderen die veel zorg nodig hebben langer thuis moeten wonen,

ontstaan er allerlei andere voorzienbare kosten – en die heeft het ministerie vreemd genoeg niet begroot.

‘Extra kosten elders in het zorgsysteem kunnen de besparing deels teniet doen,’ zegt Pieter Bakx, gezondheidseconoom aan de Erasmus Universiteit. Uit onderzoek dat hij met collega’s uitvoerde, blijkt dat zorgbehoevende ouderen die thuis wonen meer risico lopen op (dure) ziekenhuisopnames. ‘De toename aan ziekenhuis- en thuiszorgkosten is voor ouderen die thuis wonen aanzienlijk, maar waarschijnlijk kleiner dan de besparing aan verpleeghuiskosten.’ Bakx benadrukt dat een precieze berekening lastig te maken is.

Daarnaast heeft VWS de kosten voor hulpmiddelen of aanpassingen in woningen, zoals trapliften, compleet buiten beschouwing gelaten. Dat geldt ook voor huursubsidies die thuiswonende ouderen krijgen: die moet de overheid in dit scenario blijven betalen, maar ze zijn niet meegerekend. Volgens gezondheidseconoom Bram Wouterse (Erasmus Universiteit) kunnen de extra uitgaven voor huurtoeslag oplopen tot ruim 200 miljoen per jaar. ‘Echt een omissie,’ zegt hij. ‘In eerdere berekeningen waren die kosten wel meegenomen.’

‘Een groeistop van het aantal verpleeghuisplaatsen creëert een nieuwe markt voor zorgvastgoed en particuliere verzorgingshuizen’

Vanwege deze extra uitgaven voorziet onderzoeker Erik Wackers van het Nijmeegse Radboudumc een waterbedeffect: bezuinigingen op de ene plek leiden tot meer uitgaven op andere plaatsen. ‘Daardoor nemen de totale zorgkosten niet af.’

Wackers is co-auteur van een rapport over verpleegzorg die niet meer in het verpleeghuis plaatsvindt. Hij en zijn collega's deden onderzoek naar kleinschalige woonzorginitiatieven die vanwege het overheidsbeleid in opkomst raken. Een groeistop van het aantal verpleeghuisplaatsen creëert immers een nieuwe markt voor zorgvastgoed en particuliere verzorgingshuizen.

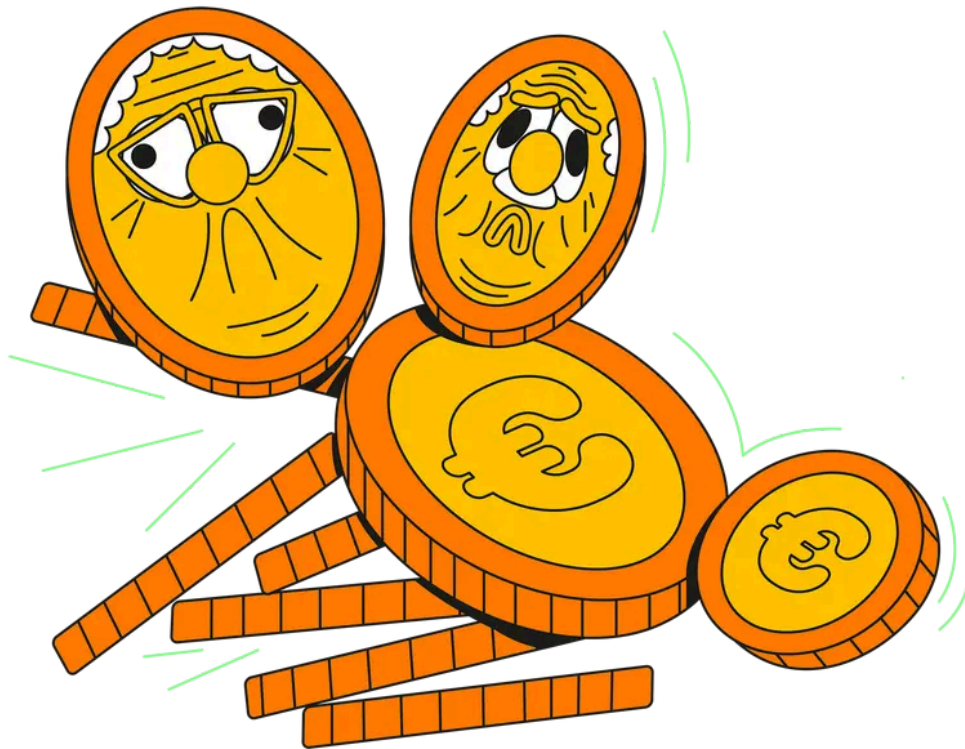
Formeel zijn kleinschalige woonzorgcomplexen geen verpleeghuizen, aangezien ouderen daar de – vaak forse – huur en de servicekosten zelf moeten betalen. Daardoor komen daar vooral vermogende ouderen terecht die vaak nog relatief gezond zijn, zagen de Nijmeegse onderzoekers.

Wackers: 'Dit beleid kan de solidariteit binnen het zorgstelsel doen afnemen, zeker als het reguliere verpleeghuis steeds zwaardere cliënten krijgt, voor wie de zorg navenant duurder is.' Zo'n tweedeling in de ouderenzorg kan ertoe leiden dat reguliere verpleeghuizen minder aantrekkelijk worden voor zorgpersoneel: in particuliere huizen kunnen ze meer verdienen en hoeven ze minder zware zorg te leveren.

Minder efficiënt

Een ander probleem is dat kleinschalige zorgvormen minder efficiënt werken dan grotere verpleeghuizen. Ze missen cruciale schaalvoordelen, zegt Wackers. 'Zo ontbreken bijvoorbeeld medewerkers voor de nachtdienst en specialistische zorgverleners.'

Dat langer thuis wonen helpt om het personeelstekort op te lossen, is een illusie. De enige manier waarop dat zou kunnen, is door minder zorg te leveren, concluderen de deskundigen die FTM raadpleegde. En dat is gek, want volgens de overheid krijgen ouderen thuis exact dezelfde zorg als in de verpleeghuizen. Daar hebben ze zelfs wettelijk recht op. Maar dat blijkt in de praktijk een wassen neus.

© MENEER HEIRMAN

‘We krijgen veel telefoontjes over de zogenaamde 24-uurs zorg,’ zegt Esther Hendriks, voorzitter van MantelzorgNL. Zij constateert dat ‘langer thuis wonen’ in de praktijk vaak betekent dat mantelzorgers een deel van de professionele zorg noodgedwongen overnemen.

Hendriks noemt het voorbeeld van een zwaar gehandicapte MS-patiënt die op papier dag en nacht thuiszorg krijgt. ‘In de praktijk kan hij maar tot elf uur ’s avonds terecht,’ zegt ze. ‘Alles wat ’s nachts en in het weekend gebeurt, komt op het bordje van zijn mantelzorger. En de volgende dag gaat haar wekker gewoon om zeven uur af, omdat ze naar haar werk moet.’

Uitval van mantelzorgers is al jarenlang een groot probleem, benadrukt Hendriks. ‘Volgens een schatting uit 2017 was 18 procent van het ziekteverzuim toen al mantelzorg-gerelateerd.’ Ze vreest dat mantelzorgers nog vaker overbelast raken, met het risico dat situaties achter de voordeur ontsporen. ‘Dat is echt een doemscenario, maar ik vrees dat het wel realistisch is.’

‘De bezuiniging moet de belastingbetaler ten goede komen, maar VWS wentelt een groot deel van de extra kosten op andere ministeries en de maatschappij af’

Wanneer al deze kosten en eigen betalingen meegerekend worden, pakt het plan van VWS waarschijnlijk zelfs duurder uit, concludeerde het ministerie zelf al in 2022: ‘De meeste studies tonen aan dat Wlz-zorg met verblijf vanuit het maatschappelijke oogpunt goedkoper is dan Wlz-zorg zonder verblijf.’

VWS heeft die kosten niet meegenomen, omdat het ministerie bij het WOZO-plan hoofdzakelijk naar zijn eigen begroting keek. Maar dat leidt tot een bizarre paradox: de bezuiniging moet de belastingbetaler ten goede komen, terwijl VWS een groot deel van de extra kosten op andere ministeries en de maatschappij afwentelt.

Ondertussen betalen ouderen ook op een andere manier een hoge prijs voor het overheidsbeleid. De verpleegzorg thuis is vaak onder de maat, constateerde de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd afgelopen jaar. Hulp is niet altijd beschikbaar of niet deskundig genoeg.

Samenwerkingspartners haken af

Esther Hendriks is daarom kritisch over het WOZO, want om de ouderenzorg toekomstbestendig te organiseren is ‘veel meer nodig’. Toch noemt het ministerie MantelzorgNL steevast als een van de 37 samenwerkingspartners binnen het programma. Als Follow the Money Hendriks hiernaar vraagt, reageert ze verbaasd: ‘We hebben weleens

input gegeven in de trant van: bezint eer ge begint. Maar het is niet zo dat wij vierkant achter alle plannen staan.'

Dat blijkt voor meer 'partners' te gelden. Van de 37 WOZO-partijen zeggen er zes niet betrokken te zijn. 'De ideeën die we aandroegen, vonden niet hun weg naar uitvoering,' meldt De Nederlandse GGZ, de branchevereniging voor de geestelijke gezondheidszorg.

Belangenbehartiger LOC Waardevolle zorg – een netwerk van mensen uit de de sector zorg en welzijn – zegt te overwegen zich uit het WOZO terug te trekken.

'DE ZORG THUIS IS NIET OP ORDE'

De meeste partijen die zich nog wel partner noemen, zijn openlijk kritisch over de geplande bezuinigingen. 'We zijn daar nooit over geraadpleegd,' zegt Leo Bisschops van de vereniging Senioren Brabant Zeeland. 'Als dat wel was gebeurd, had ik me daar pertinent tegen uitgesproken.'

Veel organisaties delen die opvatting. 'Als thuis niet kan, moet er andere, passende zorg geboden kunnen worden,' laat InEen weten, de branchevereniging van de eerstelijnszorg. De Patiëntenfederatie Nederland zegt: 'Wij vinden het zorgelijk dat er op verpleeghuisplaatsen gekort wordt, terwijl de zorg thuis niet op orde is.'

Sommige organisaties zien de bezuiniging op de verpleeghuiszorg niet als onderdeel van het WOZO, hoewel die in de financiële paragraaf van het programma is vastgelegd. 'Het is geen bezuinigingsoperatie,' zegt een woordvoerder van Sociaal Werk Nederland. Volgens Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland (V&VN) was de bezuiniging 'kabinetsbeleid en is [dit] niet binnen WOZO overeengekomen'.

Zorgverzekeraars Nederland begrijpt de bezuiniging wel. 'De WOZO-beweging is nodig om de zorg in de toekomst toegankelijk te houden.'

Van de organisaties die nog wel deelnemen, is het merendeel fel gekant tegen de bezuiniging op de verpleeghuizen. Zij voorzien een groot tekort aan plekken en voorspellen een onhoudbare situatie voor ouderen en hun mantelzorgers. 'Dit gaat echt de verkeerde kant op', zegt Leo Bisschops van de vereniging Senioren Brabant Zeeland.

De belofte van Agema

De vraag is of Agema en Maeijer voor deze kritiek openstaan. Ze werken momenteel met acht van de 37 partijen aan een hoofdlijnenakkoord voor de toekomst van de ouderenzorg. Ook bij deze acht partners zitten sceptici. Zo laten de Landelijke Huisartsenvereniging en de Seniorencoalitie weten tegen de bezuinigingen op verpleeghuisplaatsen te zijn.

Toch zullen zij het eens moeten worden over een bezuinigingspakket dat minimaal de 1,2 miljard euro uit het WOZO omvat.

Voor Agema staat haar geloofwaardigheid op het spel. Als Kamerlid zette ze zich bijna achttien jaar lang intensief voor ouderen in. Ze wilde voorkomen dat aan de toegang tot het verpleeghuis werd getornd en pleitte zelfs voor de terugkeer van verzorgingshuizen, waarmee ze zich vierkant tegen de WOZO-plannen keerde.

Het is niet duidelijk hoe de monsterbezuiniging op de verpleeghuiszorg zich laat rijmen met Agema's wens om de verzorgingshuizen terug te brengen. De minister laat nu uitrekenen wat herinvoering van verzorgingshuizen precies zou kosten.

Daarbij wordt volgens een woordvoerder nu wél gekeken naar extra uitgaven die ontstaan als ouderen langer thuis wonen. 'Bijvoorbeeld de kosten van het verblijf in de eerstelijnszorg in ziekenhuizen voor ouderen die voorheen konden worden opgenomen in een verzorgingshuis.' En dat zou consequenties kunnen hebben voor de keuzes van de minister, laat VWS aan Follow the Money weten.

Auteur: **Eelke van Ark**

Onderzoeksjournalist, gespecialiseerd in de farma-industrie en het Nederlandse zorgstelsel.

Auteur: **Jolien de Vries**

Onderzoeksjournalist, gespecialiseerd in de zorg. Werkte eerder bij Pointer.